گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و کومەلناسی)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

شروڤەکرن ب رێکا درەختێ ئاسایێ
د گوڤەرا بەهدینی یا زمانێ کوردیدا

بائیز عومەر ئەحمەد

پشکا زمانێ کوردی، کولیژا زمانان، زانکویا دهوکێ، هەریما کوردستانێ، ئیراق

((مێژوویا وەرگرتنا ڤەکولینێ: 26 خزیرانێ، 2018   مێژوویا رەزامەندیا بەلاڤکرنێ: 4 ئیلونێ، 2018))

لیستا هێمایان

ر = رستە			گ = گرێ
رَ = لارستە	ت = تیان	د = دوخ	ک = کار
ن = ناڤ	تا = تاف	خ = خستنەپال	ئا = ئامراز
نی = نیشانە	هن = هەڤالناڤ	کو = کومکرن	ل = لێکدان
نف = نفش	هک = هەڤالکار	بنیات = بنیاتێ کاری	بەر = بەرناڤ

پوختە:

د هەمی لێکولینێن زمانێ کوردیدا ئەوێن شروڤەکرنا گرێ و رستان تێدا ب رێکا خیچکارێ هاتیە ئەنجامدان، تێگەهێ ئەوان خیچ و هێمایێن لێکولین پێ هاتیە ئەنجامدان نەهاتیە خویاکرن.

ژ بەر کو د شروڤەکرنا ب وێنە و خیچاندا، هەر خیچەکێ ل دوڤ شێوە و جورێ خوە تێگەهەکێ تایبەتی هەیە و ژ بو ئاشنابونێ ل سەر ئەڤان تێگەهان و شروڤەکرنا گرێ و رستێن زمانێ کوردی (گوڤەرا بەهدینی) ب رێکا درەخت ئاسایێ و دەستنیشان کرنا یاسایێن رێزمانیێن رستە و گرێیان د زمانێ کوردیدا؛ مە ب فەر دیت ئەم ئەڤێ لێکولینێ ئەنجام بدین، ل دوڤ رێبازا وەسفی یا شروڤەکاری و ل پەی بنەمایێن رێزمانا پێکهێنان (Constituency grammar) و رێزمانا بەرهەمهینان و ڤەگوهازتنێ و د چوار تەوەراندا. د تەوەرێ یەکێدا هندەک مودێلێن شروڤەکرنێ ب رێکا خیچکارێ هاتینە دیارکرن. دتەوەرێ دوێدا هێمایێن خیچان یێن د ئەڤی کارێ مەدا، هاتینە دیارکرن. دتەوەرێ سێیێدا یاسایێن رێزمانیێن گرێیێن زمانێ کوردی (گوڤەرا بەهدینی) ب رێکا درەخت ئاسایێ هاتینە دیارکرن و دتەوەرێ چوارێدا یاسایێن رێزمانیێن رستێن زمانێ کوردی (گوڤەرا بەهدینی) ب رێکا درەخت ئاسایێ هاتینە دیارکرن. ئەڤە زێدەباری پێشەکی و ئەنجامان. گرنگترین ئەنجامێ ئەوە کو د بەهدینیدا یازدە یاسایێن رێزمانی بو شروڤەکرنێ ب رێکا درەخت ئاسایێ هەنە کو رستە و گرێیێن ناڤی و کاری یێن ئەڤێ گوڤەرێ ب خوەڤە دگرن.

پێشەکی:

د وێنەکرنێدا شێوێ هەر خیچەکێ و ئاوایێ ئەوێ، تێگەهەکێ تایبەتی هەیە.

ل ئەڤێ درێ پرسیار ئەوە:- ئەرێ شروڤەکرنا خیچکاریا رێزمانی یەک جورە یان ل پەی تیور و رێبازان دهێ گوهارتن؟

د ئەڤێ لێکولینێدا ئەم دێ بەرسڤا ئەڤێ پرسیارێ دین، ل گەل دیارکرنا تیورا گونجای ل گەل زمانێ کوردی (گوڤەرا بەهدینی) و دەستنیشانکرنا یاسایێن رێزمانیێن گرێ و رستێن ئەڤێ گوڤەرێ ل دوڤ رێبازا وەسفی یا شروڤەکاری و ل پەی بنەمایێن رێبازا رێزمانا پێکهێنان و بەرهەمهینان و ڤەگوهازتنێ و د چوار تەوەراندا ب ئەڤی

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

رەنگی:-

- د تەوەرێ یەکێدا دێ **هندەک** مودێلێن شروڤەکرنێ ب رێکا خیچکاریێ دینە دیارکرن، چنکو گەلەک مودێل هەنە و پێدڤی ناکە ئەم هەموان ل ئەڤێ درێ بدین دیارکرن.

- د تەوەرێ دوێدا دێ مەرەما خوە ژ هەر خیچەک و هێمایەکا ئەم بکار دهینین د خیچکاریێن خوەدا دینە دیارکرن.

- د تەوەرێ سێیێدا دێ یاسایێن رێزمانییێن گرێیێن گوڤەرا بەهدینی دینە دیارکرن ل دوڤ ئەوێ رێبازا ئەم دبینین گونجایە بو ئەڤێ گوڤەرێ.

- د تەوەرێ چوارێژیدا دێ یاسایێن رێزمانییێن رستێن گوڤەرا بەهدینی دینە دیارکرن ل دوڤ هەمان رێبازێ.

هەژی گوتنێیە کو نمونێن کوردی ژ ئاخڤتنا روژانە یا گوڤەرا بەهدینی هاتینە وەرگرتن.

ل داوییێژی ئەو ئەنجامێن ئەم د ئەڤێ لێکولینێدا گەهشتینێ دێ دینە خوەیا کرن.

١- شروڤەکرن ب رێکا خیچکاریێ:

د خیچکاریا وێنەییدا، پارچێن رستێ ل دوڤ جهی و پەیوەندیان دهێنە پولکرن. خیچکاری پتر فێرخوازی دگەهینە پشکنینا رستێ. ئەوی هەمبەری هەر ئاریشەکێ دکە و وەلێ دکە بریارێ ل سەر هەر خالەکێ بدە.

دەستپێکا شروڤەکرنێ ب رێکا خیچکاریێ بو کتێبا (رید و کێلوگ)ی دزڤرە ئەوا ب ناڤێ (وانێن بالاتر د ئنگلیزیدا) یا سالا ١٨٧٧.

خیچکاریا رید-کێلوگی شروڤەکرنێ هەتا پەیڤێن بنەرەتی دبە؛ داکو گرنگیەکا باش (ب هژمارا پەیڤان د ئەرکێن ئەواندا و پەیوەندیا ئەوان ل گەل ئێک) بهێ دان.

د سیستمێ خیچکاریا رید-کێلوگیدا رستا سادە ژ خیچەکا ئاسویی دەستپێدکە کو دبێژنێ بنیات، (نیهاد) ل لایێ چەپێ و (گوزارە) ل لایێ راستێ دهێ نڤێسین[1]، هەر دو دهێنە جوداکرن ب خیچەکا ستونی کو د بنیاتیرا دەرباز دبە. پێدڤیە (کار) د گوزارەیدا هەبە، کار و بەرکارێ ئەوی ئەگەر هەبە، ب خیچەکێ دهێنە ژێک دابرین کو هەتا سەر خیچا بنیاتی درێژدبە. ئەگەر بەرکارێ راستەوخو بو؛ دێ خیچ ستونی بە، لێ ئەگەر بەرکار ناڤێ گوزارەی یان هەڤالناڤ بە؛ دێ خیچ وەکو سلاشەکا پشتوپشت بە و ب سەر بکەریدا شوربە. دیارکەرێن (بکەر، گوزارە یان بەرکاری) ب بن خیچا بنیاتیڤە دهێنە هلاویستن. بو نمونە ئەوان ئەڤ رستە ب ئەڤی ئاوای وێنەکرینە:

- Slang is vulgar.

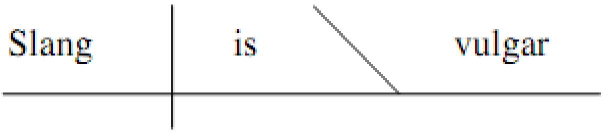

- The pitch of the musical note depends upon the rapidity of vibration.

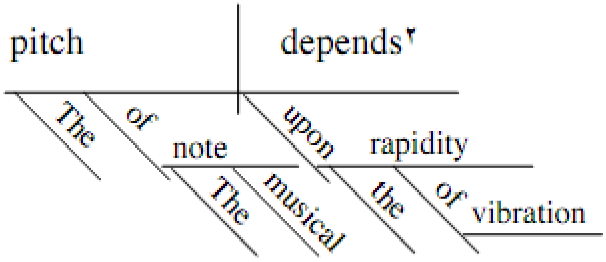

[بنێرە: Reed, A. & Kellogg, B. 12: 37,52]

ژ رید-کێلوگی و هەتا نهو نواندن ب رێکا خیچکاریێ ب گەلەک مودێلان هاتیە ئەنجامدان، ل ئەڤێ درێ ئەم دێ هندەک ژ ئەوان مودێلان دینە دیارکرن:

- مودێلا مارکوڤی:

گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و کومەلناسی)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

د ئەڤێ مـودێلیـدا دو رسـتـەیێن وەکـو (The man comes) و (The men come) ب ئەڤێ ئاوایی هاتینە وێنەکرن:

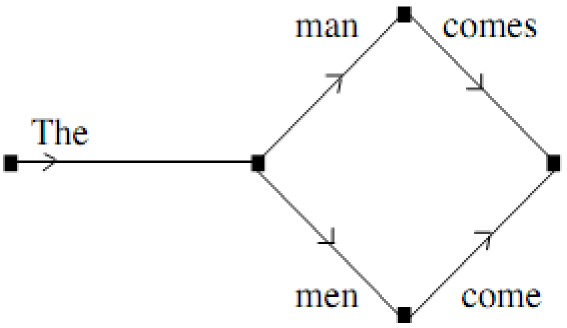

ئەڤ رێبازە ب زێدەکرنا بازنێن گرتی ل سەر، دهێ بەرفرەهکرن و ئەڤ بازنە بو دەربرینا کەرەستێن ب ئارەزونە درستێدا و دشیاندایە گەلەک بازنە لسەر بهێنە زێدەکرن [بنێرە: مصطفى غلفان، ٦:٥٥]، بو نمونە رستێن (The old man comes) و (The old men come) ب ئەڤێ وێنەکرنێ دهێنە دەربرین:

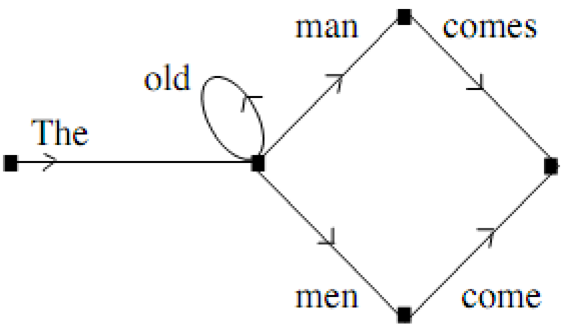

[بنێرە: نوم چومسکی، ٧:٢٦-٢٧]

بو زانین دەزگایێ مارکوفی ل دوف پیـڤانا لوگاریتمان یا دەستنیشانکری هاتیە دانان کو ئەڤەژی بو شیانا نەدەستنیشانکریا زمانان دەست نادە هەر وەکو چومسکی دبێژە [بنێرە: مصطفى غلفان، ٦:٥٥-٥٦].

- مودێلا کڤانکرنێ:

د ئەڤێ مودێلیدا، کو ب کڤانێن ویلس Wells دهێ نیاسین [بنێرە: مصطفى غلفان، ٦:٦٠]، رستە ل دوف پێکهێنان دهێ کڤانکرن. ل پێشیێ رستە وەکو مەزنترین یەکە دکەڤە د ناڤ دو کڤاناندا، پاشی هەر یەک ژ نیهاد و گوزارەی دکەڤە د ناڤ دو کڤاناندا و پاشی هەر گرێیەکێ ب تەنێ دکەڤە د ناڤ دو کڤاناندا و هوسا هەتا سادەترین گرێ، بو نمونە:-

(((The) (man)) ((ran) ((through) ((the) (park)))))

[بنێرە: Finch, G. 10:101] [کارل-دیتر بونتنج، ٥:٢٠٧-٢٠٨]

- مودێلا سندوقێن لاکێشە:

د ئەڤێ مودێلێژیدا، کو دبێژنێ: خانێن هوکێتی Hockett [بنێرە: مصطفى غلفان، ٦:٦٠]، هەر وەکو مودێلا کڤانکرنێ رستە ل دوف پێکهێنان دهێ شروڤەکرن، لێ ل شونا کڤانان سندوقێن لاکێشە دهێنە بکارهینان، وەکو:-

The man ran through the park					
The	man	ran	through	the	park
	man		through	the	park
				the	park
					park

یانژی سندوقێن چینی دهێنە بکارهینان، وەکو:-

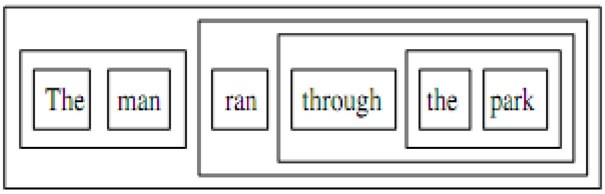

[بنێرە: Finch, G. 10:100-101]
[کارل-دیتر بونتنج، ٥:٢٠٨]

- مودێلا درەختا ئاسایی:-

ئەڤ مودێلە یانژی درەختا چومسکی [بنێرە: مصطفى غلفان، ٦:٦١] ل دوف دو تیوران یان

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

ڕێزمانان هاتیە ئەنجامدان، ڕێزمانا پێکهێنان یـ Phrase struture grammar) ان (Constituency grammar و ڕێزمانا پەندیتیێ (Dependency grammar).

د کارێن پێشیێن یێن چومسکیدا هەتا تیورا x-bar درەخت ل پەی تیرا پێکهێنان هاتیە ئەنجامدان [بنێرە: مصطفى غلفان، ٦:٩٦-٩٧] و پشتی هینگێ و هەتا نهو درەخت ل پەی تیورا پەندیتیێ هاتیە ئەنجامدان.

- د درەخت ئاسایا مودێلا پێکهێنانێدا رستە دبە دو کەرت، کەرتێ یەکێ (نیهادە) یان ئەرکێ (بکەری) وەردگرە و کەرتێ دیژێ دبە (گوزارە) یان (کرییا کاری) کو هەمو ئەو گرێیێن بو پتر دیارکرنا کاری دهێن، دکەڤنە بن ئەڤێ گرێیێ. پاشی هەر گرێیەک بو پێکهێنێن خوە و هەر پێکهێنەک بو پێکهێنێن خوە پارڤە دبە، تاکو دگەهە دوا پێکهێن [بو پتر زانیاریان ل سەر ئەڤێ مودێلا شروڤەکرنێ و پرەنسیپێن ئەوێ بنێرە: (مصطفى غلفان، ٦:٦١-٦٦) و (نعوم چومسکی، ٨:١١١)، بو نمونە:-

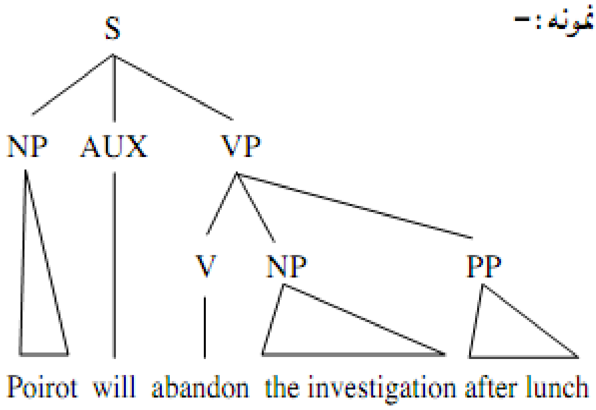

[Haegeman, L. 11:138 :بنێرە]

- د درەخت ئاسایا مودێلا پەندیتیێدا تێگەهێ (رستێ) نامینە و مەزنترین یەکە د شروڤەکرنا زمانیدا دبە (گرێ). بو نمونە رستا ل سەری ب ئەڤێ رەنگی دهێ شروڤەکرن ب رێکا درەخت ئاسایێ:-

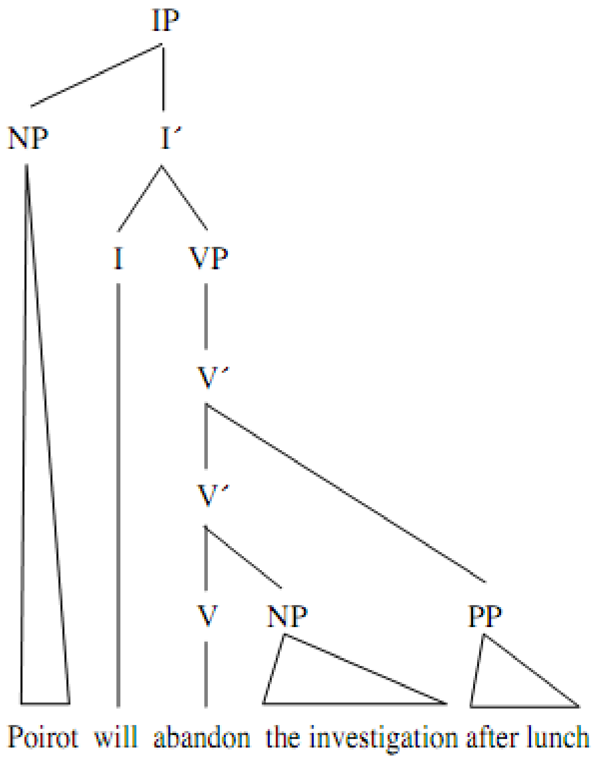

[Haegeman, L. 11:139 :بنێرە]

٢- مەرەما خیچ و هێمایان:

پەری ئەم مەرەما خوە ژ خیچ و هێماییێن ئەم د خیچکاریاندا بکاردهینین دیار بکین، فەرە ئەم ئەوێ مودێلا خیچکاریا ئەم دپەژرینین بو زمانێ کوردی (گوڤەرا بەهدینی) بدینە دیار کرن.

ئەم هەمی مودێلێن پێشیێ ناپەژرینین چنکو **ددەستنیشانکرینە** و نەشێن دەربرینێ ژ هەمی جورێن رستان بکن هەروەکو چومسکی دبێژە، هەروەسا نەشێن **پەیوەندیێن ستونی** د ناڤبەرا پێکهێنێن رستێدا دیار بکن[٣]؛ ژ بەر هندێ ئەم مودێلا درەخت ئاسایێ یان درەختا چومسکی دپەژرینین. ژ ئەڤێرێ ژ بەر کو درەختا ل پەی پرەنسیپێن ڕێزمانا پەندیتیێ زێدەتر ژ لایێ واتایێ و پەیوەندییێن واتاییڤە دهێ نواندن؛ ئەم ئەوێ ناپەژرینین[٤] و درەختا ل پەی پرەنسیپێن ڕێزمانا پێکهێنان دهێ نواندن دپەژرینین.

د درەخت ئاساییێن مە یێن ل پەی پرەنسیپێن رێبازا

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

پێکهێناندا، مەرەمێن خێچ و هێمایان ئەڤەنە:-

ـ خێچا راست ژ سەری بو بنی | :- ئەو کەرەستێ ب ئەڤێ خێچێ دهێ دەربرین، کەرەستەکێ سەرەکیە د دەرخت ئاساییدا و بهایێ سەروبنێن وێ یەکە، ئانکو خالا (نودا)٥ سەرێ خێچێ و بنێ وێ یەک بها د رستێدا٦ هەیە.

ـ دەرکەڤتنا دو خێچێن بەروار بەرەڤ ژێر ژ نودەکێ (خالەکێ) ⋀ :- ئانکو بهایێ هەر دو سەرێن وێ نە هندی یەکە.

ـ خێچا خالدارا راست ژ سەری بو بنی ┆ :- ئەو کەرەستێ ب ئەڤێ خێچێ دهێ دەربرین، کەرەستەکێ نەسەرەکیە د دەرخت ئاساییدا [بو پتر پێزانینان بنێرە: بائیز عومەر ئەحمەد، ٢: ٧٩].

ـ دو کڤانێن نورمال ( ) :- ئەو کەرەستێ د دەرخت ئاساییدا دکەڤە ناڤبەرا ئەڤان هەر دو کڤانان، ئانکو هاتیە ڤەگوهازتن. ئەڤە بەشەکە ژ یاسایێ ڤەگوهازتنێ.

ـ کەرەستەک د ناڤ دو کڤانێن نورمالدا ب تیرەکێ جهێ خوە ڤەدگوهێزە (س) (س) :- ئەڤە یاسایێ ڤەگوهازتنێیە. کەرەستەکێ ژ جهەکی ڤەدگوهێزە جهەکێ دی.

ـ کەرەستەکێ بێکڤان ب تیرەکێ جهێ خوە ڤەدگوهێزە و کڤانان وەردگرە (س) س :- ئەڤە یاسایێ کوپیکرنێیە. پێچەوانەژی دبە٧. کوپیا کەرەستەکێ وەردگرە و ڤەدگوهێزە جهەکێ دی و کەرەستە ب خوە ل جهێ خوە دمینە.

ـ سێگوشە △ :- ئانکو شروڤەکرنا پێکهێنێ٨ هێ مایە.

٣- یاسایێن رێزمانیێن گرێیێن گوڤەرا بەهدینی و دەرخت ئاساییێن ئەوان:

ـ یاسایێ ژمارە ١ :-

گ.ن ← ن

ن ← {ئازاد، پلنگ، ئەو-ە،Ø/ن٩، گرتن، کەسک، پرس، ...}١٠

د رێزمانا نودا د شیاندایە گرێ تەنێ پەیڤەک بە؛ ب ئەڤێ ئاوایی گرێیا ناڤی یا سادە یا ئاوک پێک دهێ کو سەرە تێدا ناڤەکە[بنێرە: بائیز عومەر ئەحمەد، ٢: ٧٨]. ئەڤ جورێ گرێیێ ب رێکا دەرخت ئاسایێ ب ئەڤێ رەنگی دهێ نواندن:-

ئازاد،

گ.ن
|
ن
|
ئازاد

ئانکو (ئازاد) گرێیەکا ناڤیە و د هەمان دەمدا ناڤەژی کو دبە سەرە بو گرێیا ناڤی و کەرەستەکێ سەرەکیەژی د دەرخت ئاساییدا.

ـ یاسایێ ژمارە ٢:-

گ.ک ← ک

ک ← {گرت، بر، چاند، کێلا، چو، بری، ...}

ئەڤ یاسایە ب رێکا دەرخت ئاسا ب ئەڤێ رەنگی دهێ نواندن:-

بر

گ.ک
|
ک
△
بر

ئانکو (بر) گرێیەکا کاریە و د هەمان دەمدا کارەژی کو دبە سەرە بو گرێیا کاری و کەرەستەکێ سەرەکیەژی د دەرخت ئاساییدا.

ـ یاسایێ ژمارە ٣:-

گ.ن ← دیارکری + دیارکەر

دیارکری ← گ.ن

گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و کومەلناسی)، بپ 78-97، 2018
https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

دیارکەر ← نیشانە

ل ئەڤێ درێ **دیارکری** هەر دەم یاساییێ ژمارە ١ ە، ئانکو تەنێ **ناڤەکە** و سەرەیە، **دیارکەرژی** (Adjunct)[١١] نیشانەیەکە، ئانکو مورفیمەکا بەندە[بنێرە: بائیز عومەر ئەحمەد، ٢: ٨٠].

دبە **دیارکەر** تەنێ نیشانەیەک بە، وەکو:-

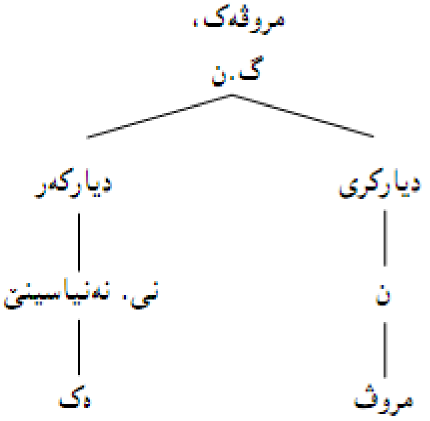

هەر وەسا **دیارکەر** کو نیشانەیە د شیاندایە هەتا سێ جاران د ئەڤێ یاسایدا دوبارە ببە، وەکو:-

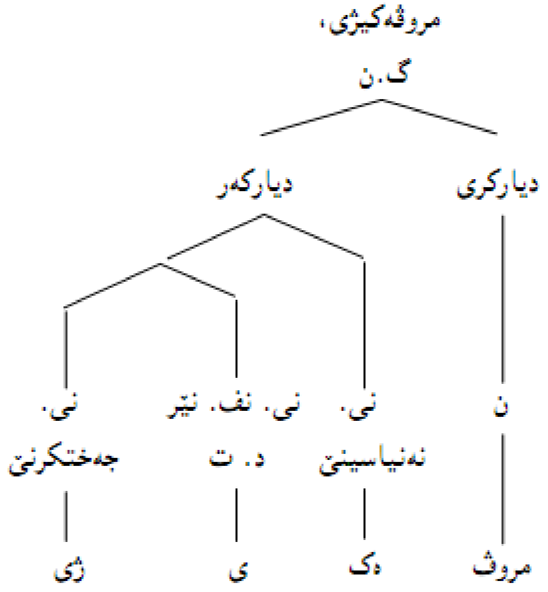

ل ئەڤێ درێ ژ بەر کو ڕێزبەندی د نیشانانندا هەیە، بو نمونە نیشانا نەنیاسینێ دکەڤە بەری نیشانا دوخێ تیان [بو ئەڤان نیشانان بنێرە: بائیز عومەر ئەحمەد، ٣: ١٤٠-١٤١] و نیشانا دوخێ تیان دکەڤە بەری نیشانا جەختکرنێ؛ لەو دیارکەر ل پێشیێ دبە دو دیارکەر و پاشی یێ دوێ دیسا دبە دو دیارکەر.

ـ یاسایێ ژمارە ٤:-

گ.ک ← دیارکری + دیارکەر

دیارکری ← ک

دیارکەر ← {نیشانا جەختکرنێ، نیشانا دوبارەکرنێ}

ل ئەڤێ درێ ژ بەر کو کارکو **دیارکریە**، کەرستەکێ فرە مورفیمە د زمانێ کوردیدا و مورفیمێن ویژی ڕێزبەندی تێدا هەیە [بنێرە: بائیز عومەر ئەحمەد، ٢: ٨٥-٨٦]؛ هەر وەکو نیشانێن دیارکەر، مورفیمێن کارێژی دبنە دو و پاشی یا دوێ دبە دو و یا دوێ دبە دو و هوسا.

دیارکەرژی تەنێ نیشانا جەختکرنێ (ژی)[١٢] یان نیشانا دوبارەکرنێ (ڤە)[١٣]یە.

نواندنا ئەڤێ یاسای ب ڕێکا درەخت ئاسایێ ب ئەڤێ ڕەنگیە:-

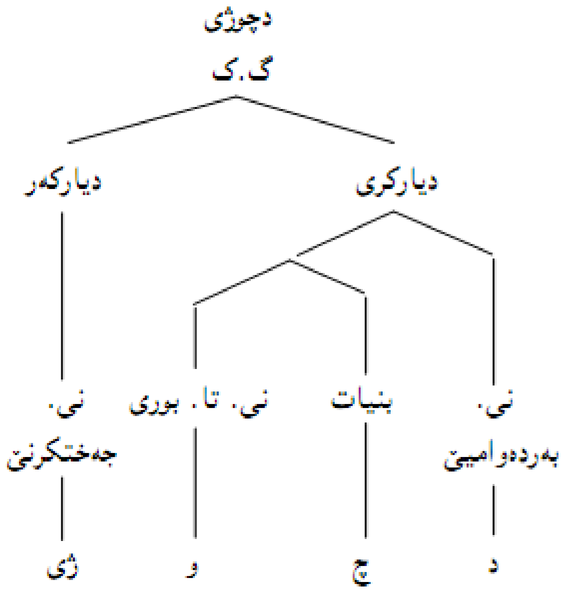

ـ یاسایێ ژمارە ٥:-

گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤايەتى و كومەلناسى)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

گ.ن ← دیارکەر + دیارکری

دیارکەر ← {هەڤالناڤ، فورم، بەرناڤ}

دیارکری ← گ.ن

ل ئەڤێ درێ **دیارکەر** ئەگەر هەڤالناڤ بە، گەلەک جوران ب خوەڤە دگرە [بنێرە: بائیز عومەر ئەحمەد، ٢: ٧٩]. فورمژێ تەنێ فورمێ پرسیارکرنێ دهێ [بنێرە: بائیز عومەر ئەحمەد، ١: ٥٧-٥٨]. هندی بەرناڤەژێ ژ بەر کو ئەرکەکێ دیارکری یان جهەکێ دیارکری نیە؛ گرێبیا بەند[١٤] د زمانێ کوردیدا پێک ناهینە، بەلکو ئەوژێ وەکو هەر دیارکەرەکێ دی سەرەی ژ لایەکیڤە ددە دیار کرن کو ژ لایێ سەنتەرییڤە بە؛ ژ بەر هندێ ئەوژێ دبە دیارکەرێ بەری سەرەی [بنێرە: بائیز عومەر ئەحمەد، ٢: ٨٩].

دیارکرێژ یان دبە یاساییێ ژمارە ١ بە (ئانکو تەنێ ناڤەک بە) یان دبە یاساییێ ژمارە ٥ بە (ئانکو دوبارەبون بە) یانژێ یاسایەکێ دیێ گرێبیا ناڤی.

ل ئەڤێ درێ فەرە بێژین کو هەر دەم **دیارکری** د هەر گرێیەکێدا **سەرەیێ** گرێیێیە.

نواندنا یاساییێ ژمارە ٥، ئەگەر **دیارکری** تەنێ ناڤەک بە، ب ئەڤی رەنگیە:-

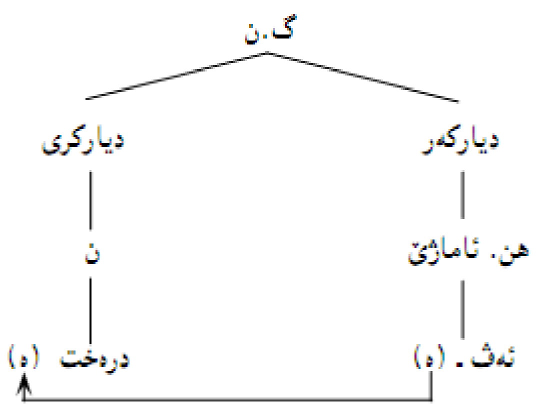

لێ ئەگەر **دیارکری** دوبارەکرن بە، نواندنا یاساییێ ژمارە ٥ ب ئەڤی رەنگیە:-

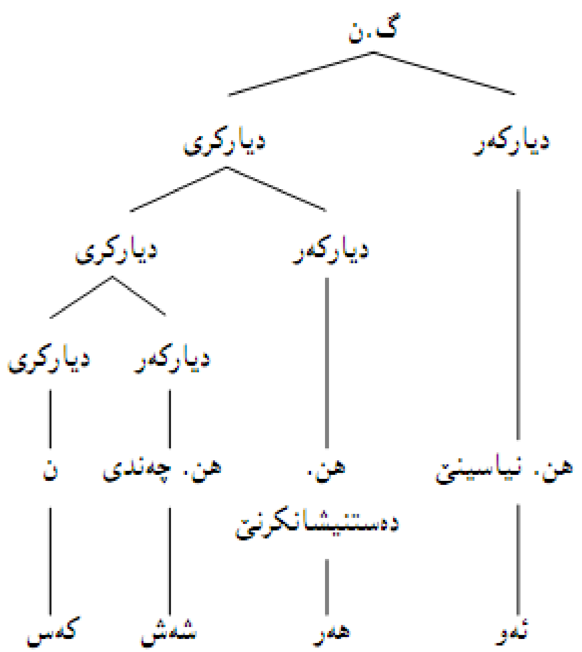

- یاساییێ ژمارە ٦:-

گ.ن ← دیارکری + نیشانا دوخێ خستنەپالێ + دیارکەر

دیارکری ← گ.ن

نی. د. خ ← {ێ، ا، ێن}

دیارکەر ← {هەڤالناڤ، گ.ن، لارستە}[١٥]

ل ئەڤێ درێ **دیارکری** د شیاندا یە هەر یاسایەکێ گرێبیا ناڤی بە. **نیشانا دوخێ خستنەپالێژی** یان بو نێرێ کتە یان مێیا کت یانژێ بو کوما نێر و مێ. **دیارکەرژی** یان هەڤالناڤە یانژێ گرێبیا ناڤی کو د کارە هەر یاسایەکێ گرێبیا ناڤی بە و ئەگەر لارستەژی بە، رستەیەکە کو ئەرکێ دیارکەری دبینە.

دەمێ دیارکەرێ پشتێ سەرەی مورفیما بەند نەبە؛ د زمانێ کوردی ـ گوڤەرا بەهدینیدا د ناڤبەرا

گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و کومەلناسی)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

ئەوی و سەرەیدا نیشانەکا دوخێ خستنەپالێ دهێ.

ئەگەر دیارکری یاسایێ ژمارە ١ بە و دیارکەر هەڤالناڤ، وەکو:-

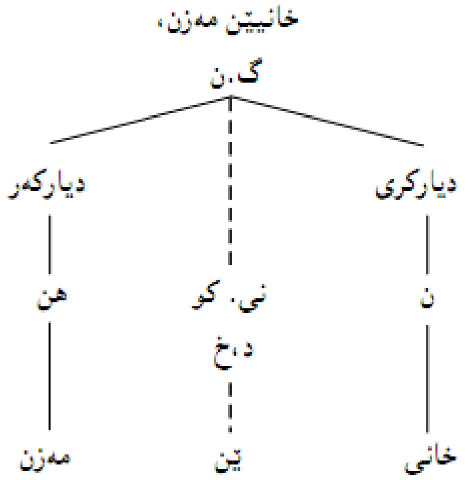

ئەگەر دیارکری یاسایێ ژمارە ٣ بە و دیارکەر یاسایێ ژمارە ٥، وەکو:-

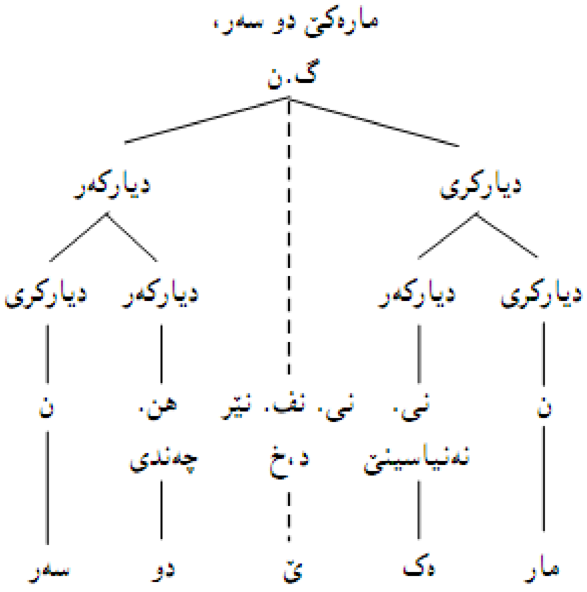

ئەگەر دیارکری یاسایێ ژمارە ١ بە و دیارکەر یاسایێ ژمارە ٥و٣، وەکو:-

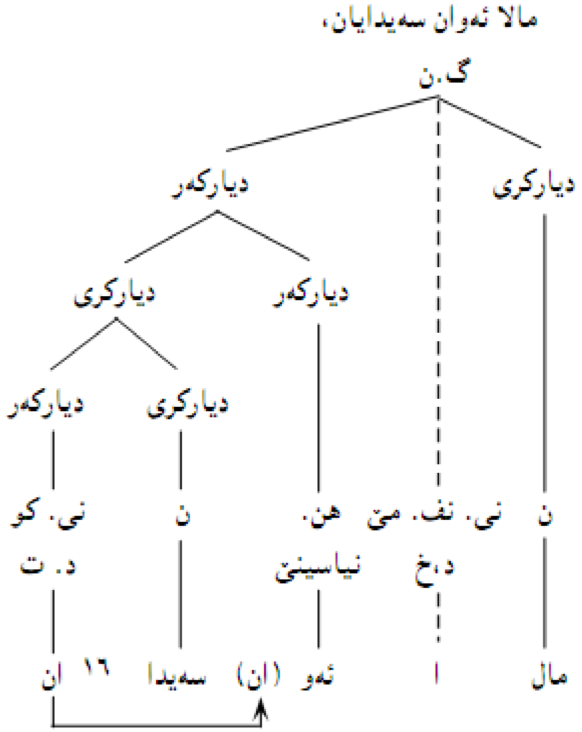

ئەگەر دیارکری یاسایێ ژمارە ١ بە و دیارکەر یاسایێ ژمارە ٣، وەکو:-

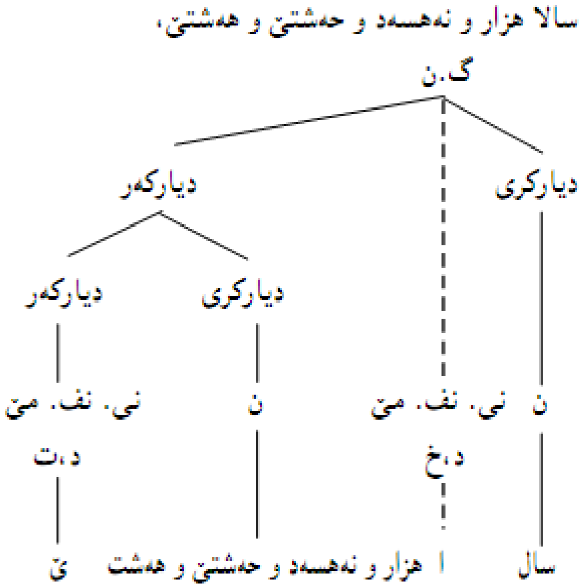

ل ئەڤێ درێ فەرە بهێ گوتن کو (هزار و

ئەگەر دیارکری یاسایێ ژمارە ١ بە و دیارکەر

گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و کومەلناسی)، بپ 78-97، 2018
https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

نەهسەد و حەشتێ و هەشت) یەکەیەکە، ئانکو ناڤێ ژمارەکێیە.

د شیاندایە دیارکرێن یاسایێ ژمارە ٥ ژێ یاسایێ ژمارە ٦ بە، وەکو:-

ئەوی باخچێ مە،

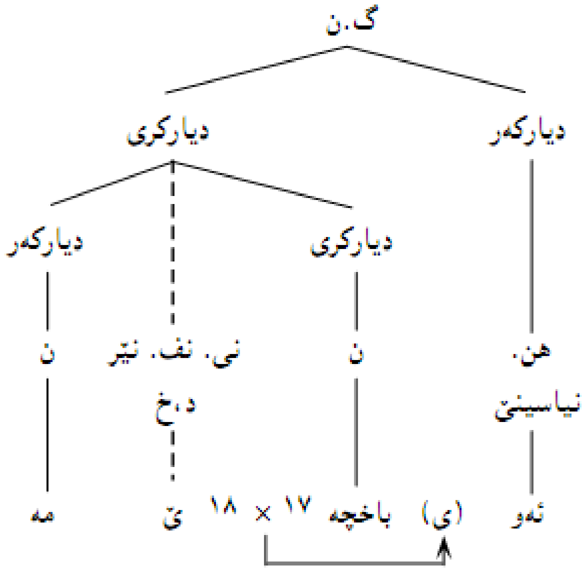

بەلێ ئەگەر دیارکری یاسایێ ژمارە ١ بە و دیارکەر لارستە، ل ئەڤێ درێ د شیاندایە ئامرازێ **ب ئارەزوویێن** گەهاندنێ (کو) ل گەل نیشانا خستنەپالێ بهێ کو ئەوژی کەرستەکێ نەسەرەکیە د درەخت ئاساییدا، وەکو:-

رێکا کو د بەررا دچت،

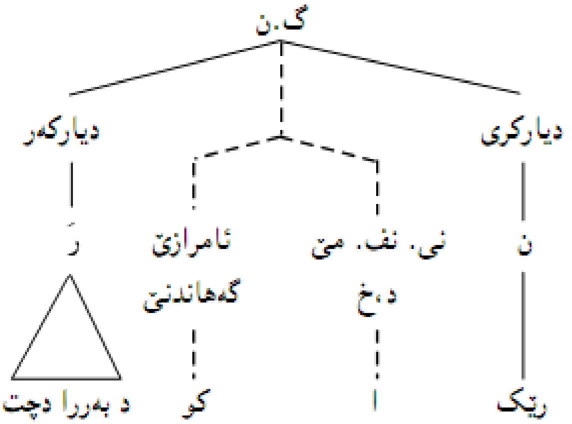

ل ئەڤێ درێ فەرە بهێ گوتن کو د ئەڤی یاسایدا د شیاندا یە هژمارا **دیارکریان** کو گرێییێن ناڤینە پرتر بە ژ یەکی و ب ئامرازێ لێکدانێ بهێنە لێکدان، وەکو:-

دو زەلام و سێ ژنک و هندەک گیانەوەرێن گەلەک پیر،

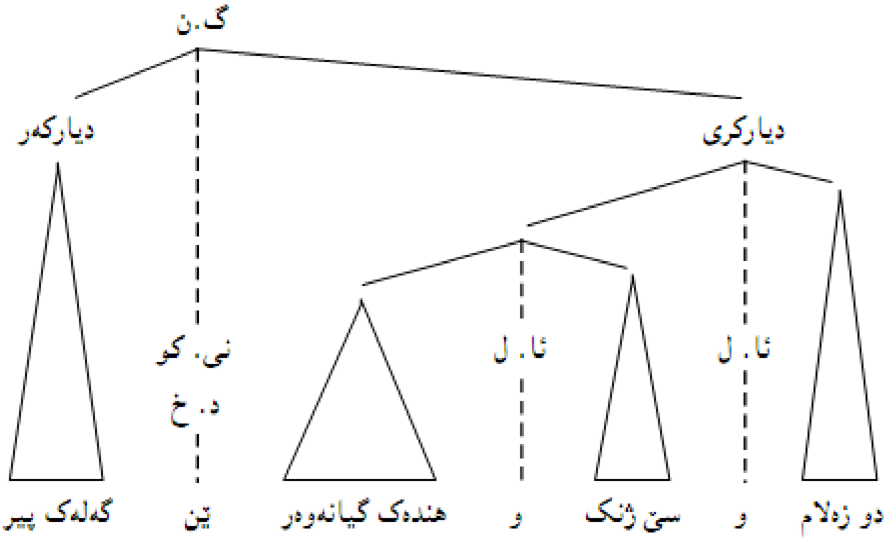

هەروەسا شیاندا یە هژمارا **دیارکەرانژی** پرتر بە ژ یەکی و ب ئامرازێ لێکدانێ بهێنە لێکدان، وەکو:-

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

ئەو مروڤێ خوە مەزن دکت و پرپێژ و گەلەک تامسار و گورێخ،

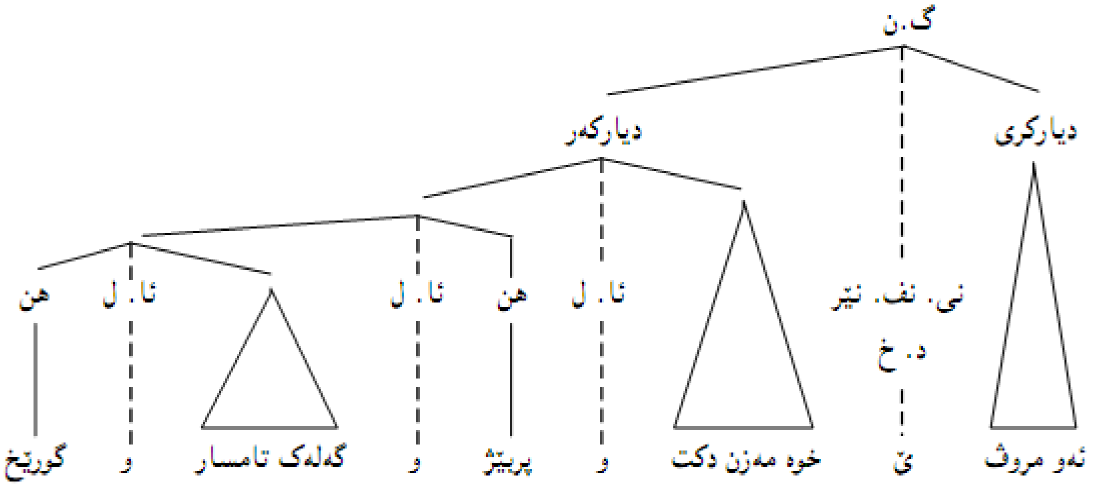

- یاسایێ ژمارە ٧:-

گ.ن ← گ١ + گ٢ + α[19]

گ١، ٢، α ← گ.ن (ئەڤ گرێیە یان یاسایێ ژمارە١وەردگرە یان یاسایێ ژمارە٣)

د ئەڤێ یاسایدا فەرە هەمی گرێیان کو گرێیێن ناڤینە، ئێک تێگەهـ هەبە یانژی دەمژمێر بە یانژی ناڤ و پاشناڤ[20].

ئەگەر دەربرینێ ژ دەمی بکن، وەکو:-

ئەڤرو سپێدێ سەعەت هەشت و نیڤ،

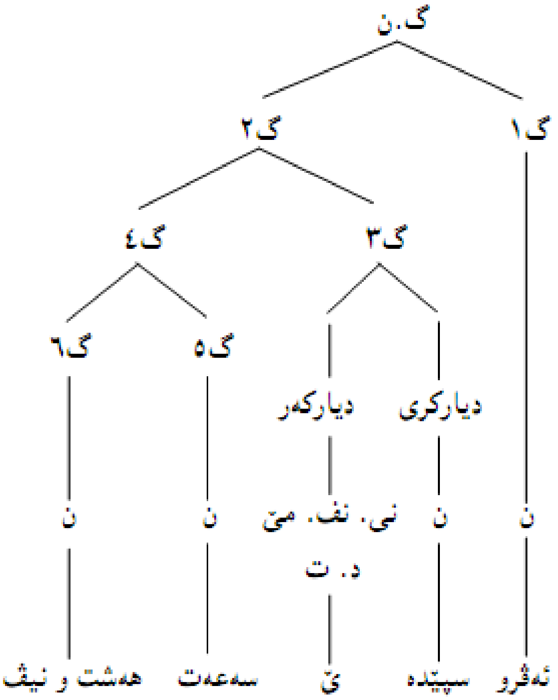

(هەشت و نیڤ)ژی ل ئەڤێ درێ یەکـەیەکـە، ئانکو ناڤێ ژمارەکییە.

ئەگەر ناڤ و پاشناڤژی بن، وەکو:-

شڤان ئاغا،

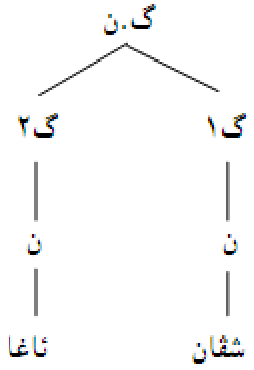

- یاسایێ ژمارە ٨:-

گ.ن ← گ١ + ئامرازێ لێکدانێ + گ٢ + α

گ١، ٢، α ← گ.ن (ئەڤ گرێیە د شیاندا یە هەر یاسایەکێ گرێیا ناڤی بە)

ئامرازێ لێکدانێ ← {و، تا، تاکو، پاشی، ...}

نواندنا ئەڤێ یاسای ب رێکا درەختا ئاسایێ ب ئەڤێ رەنگیە:-

گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤايەتى و كومەلناسى)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

ئەو و ژنكەک و سێ زەلام و ئەوێ دهولێ دقوتت و دەرويش بەگ،

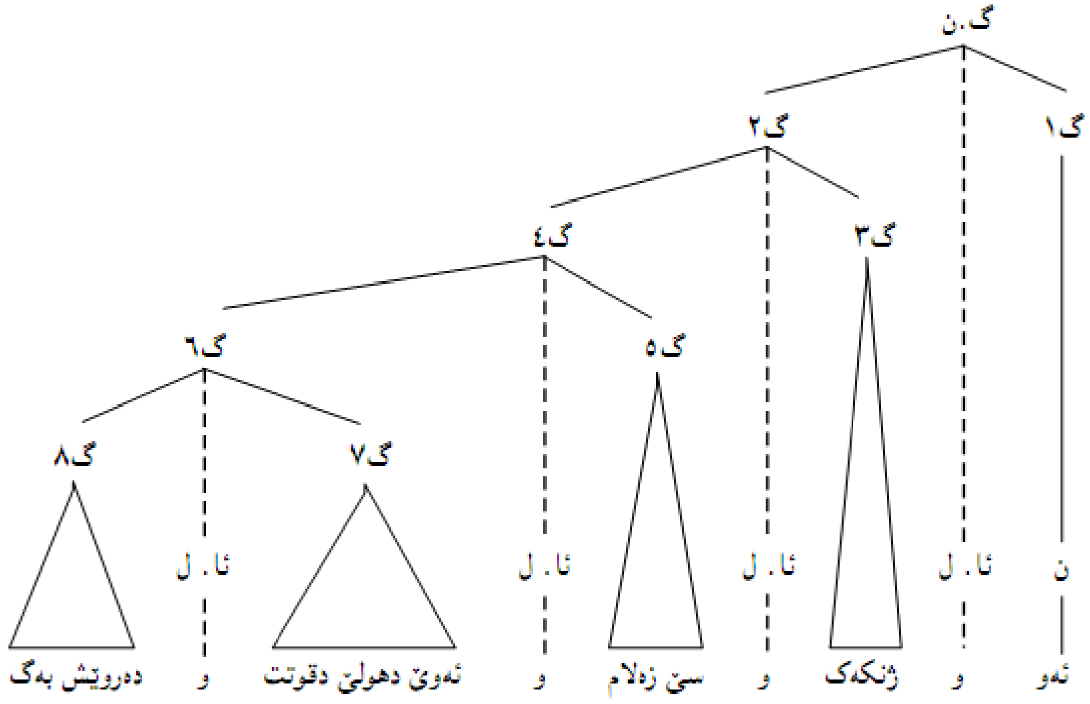

ئەگەر گ١ ياسايێ ژمارە ٦ بە، وەكو:-

ئازاد و نەوزادێن دەرچويێن ئێكێ و ماموستايێن وان،

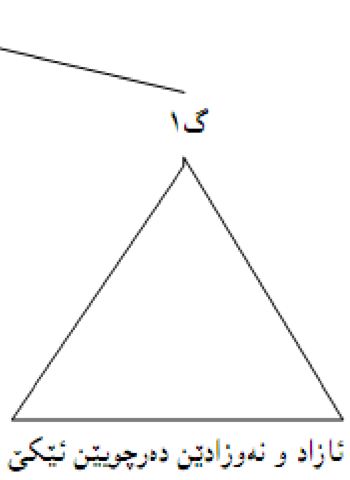

ئەگەر گ٢ ياسايێ ژمارە ٦ بە، وەكو:-

برايێ من و هەڤالێ خوەيێ زيرەک و بجەرگ،

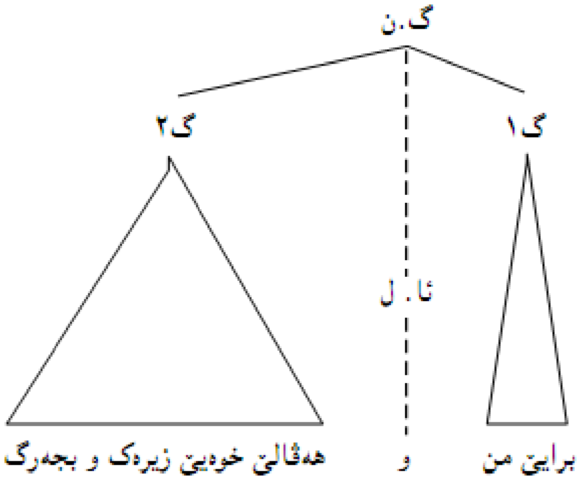

ل ئەڤێ درێ فەرە بهێ گوتن كو د شياندايە هەر يەک ژ ديارکەر و ديارکرێ ياسايێ ژمارە ٦ ژێ، ياسايێ ژمارە ٨ بە. ئەگەر ديارکەر ياسايێ ژمارە ٨ بە، وەكو:-

گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و كومەلناسی)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

قەنجی و چاكیێن مروڤێن مە و مروڤێن وە،

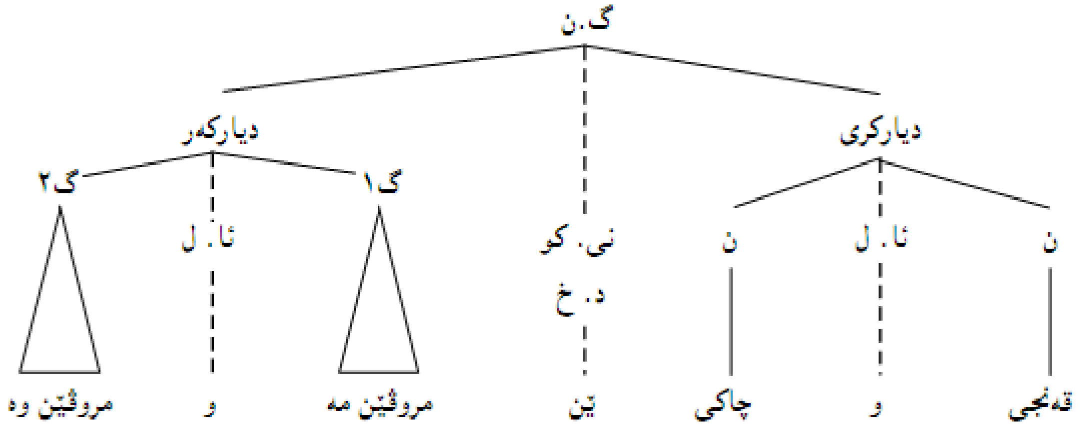

ئەگەر دیاركری یاسایێ ژمارە ۸ بە، وەكو:-

باژێرێن وان و مالێن مە ییێن مەزن و پاقژ و جوان،

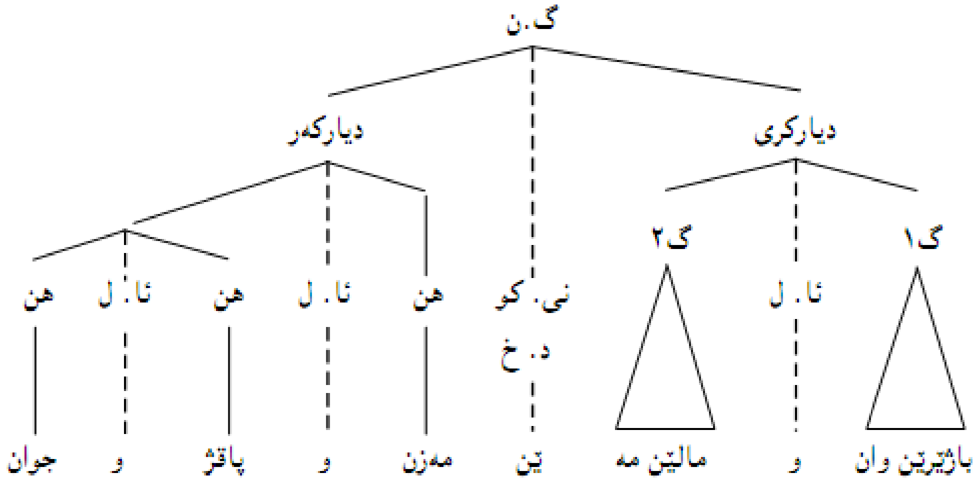

هەر وەسا فەرە بهێ گوتن كو جورێ ئامرازێ لێكدانێ، رولی د پارڤەكرنا یاسایێ ژمارە ۸دا دبینە، وەكو:-

ژ ئەڤێ درێ تا گوندێ مە و ژ ئەوێ درێ تا گوندێ وە،

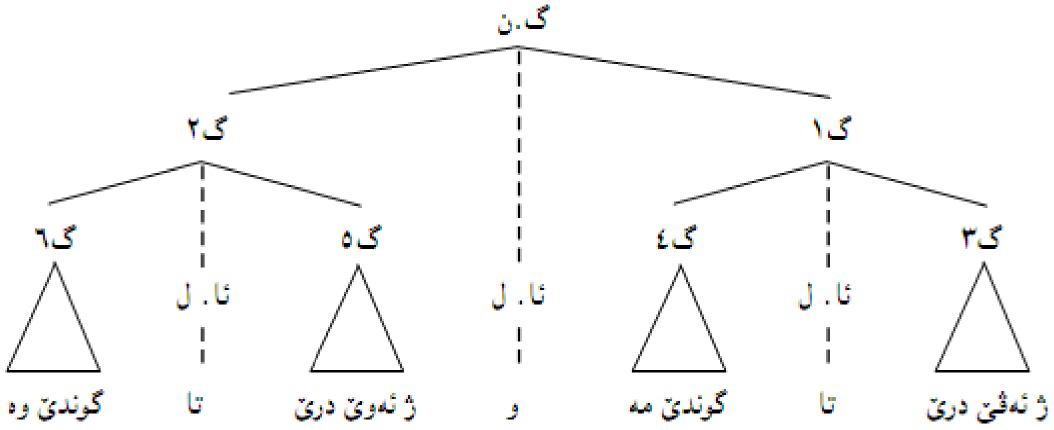

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

٤- ياسايێن رێزمانيێن رستێن گوڤەرا بەهدينی و درەخت ئاسايێن ئەوان:

- ياسايێ ژمارە ٩:-

ر ← گ.ن + α + گ.ک

گ.ن ← {ئازاد، پلنگ، ئەو مـــال، مـــال و ملک، ل سەربانی ...}

گ.ک ← {چو، هات، گرت، بر، ...}

نواندنا ئەڤی ياسای ب رێكا درەخت ئاسايێ ب ئەڤی رەنگيە:-

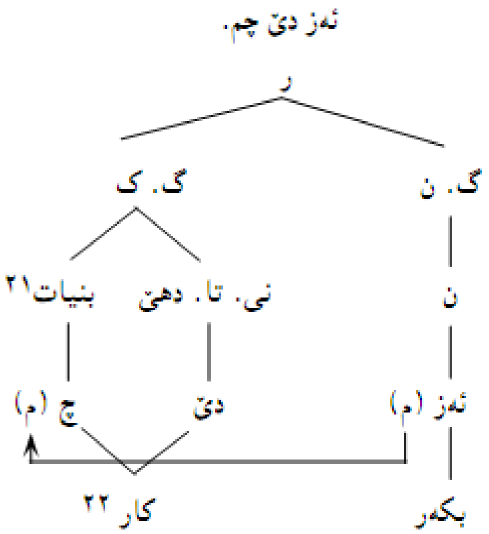

ل ئەڤێ درێ د شياندا يە پرتر ژ گرتيەکا ناڤی بهێ، بو زێدەتر ديارکرنا کارێ رستێ، وەکو:-

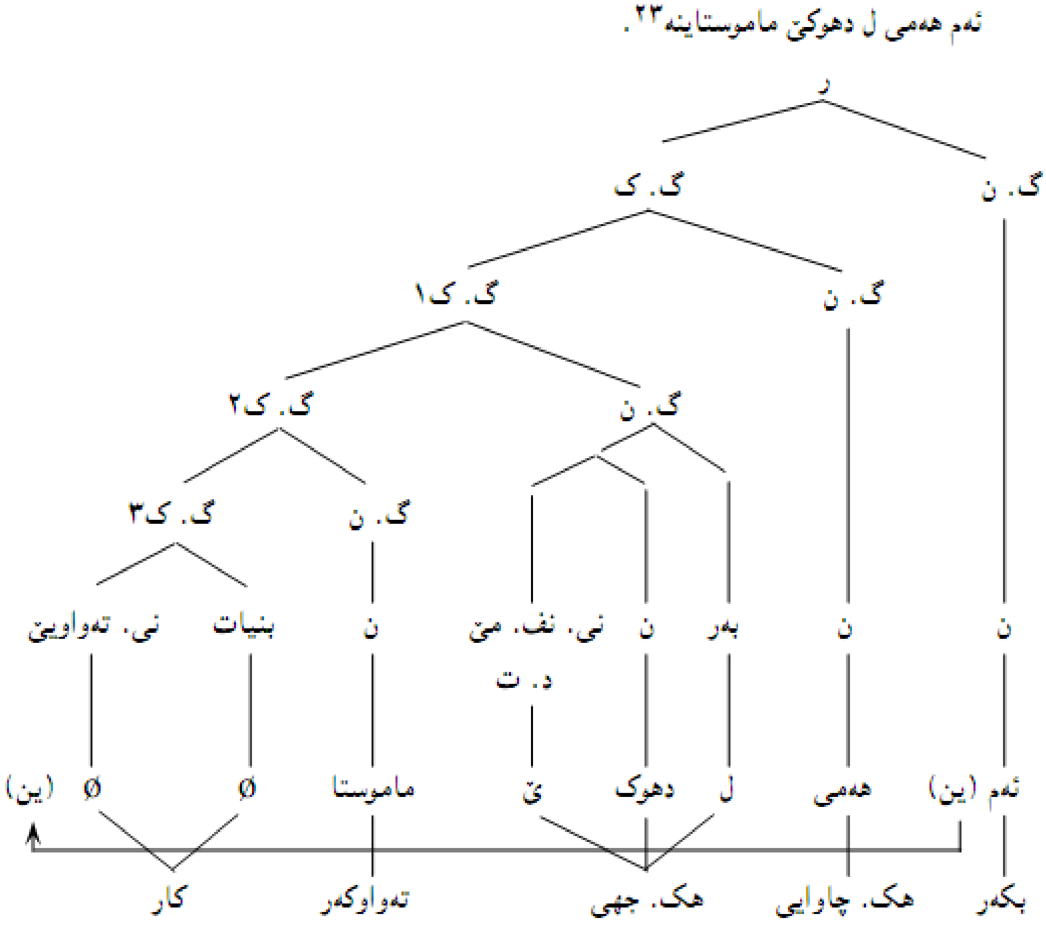

گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و کومەلناسی)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

- یاسایێ ژمارە ١٠:-
ر ← رَ١ + رَ٢ + α[24]
رَ ١، ٢، α ← {فورم، گ.ن و گ. ک}

نواندنا ئەڤی یاسای ب رێکا درەخت ئاسایێ ب ئەڤی رەنگیە:-

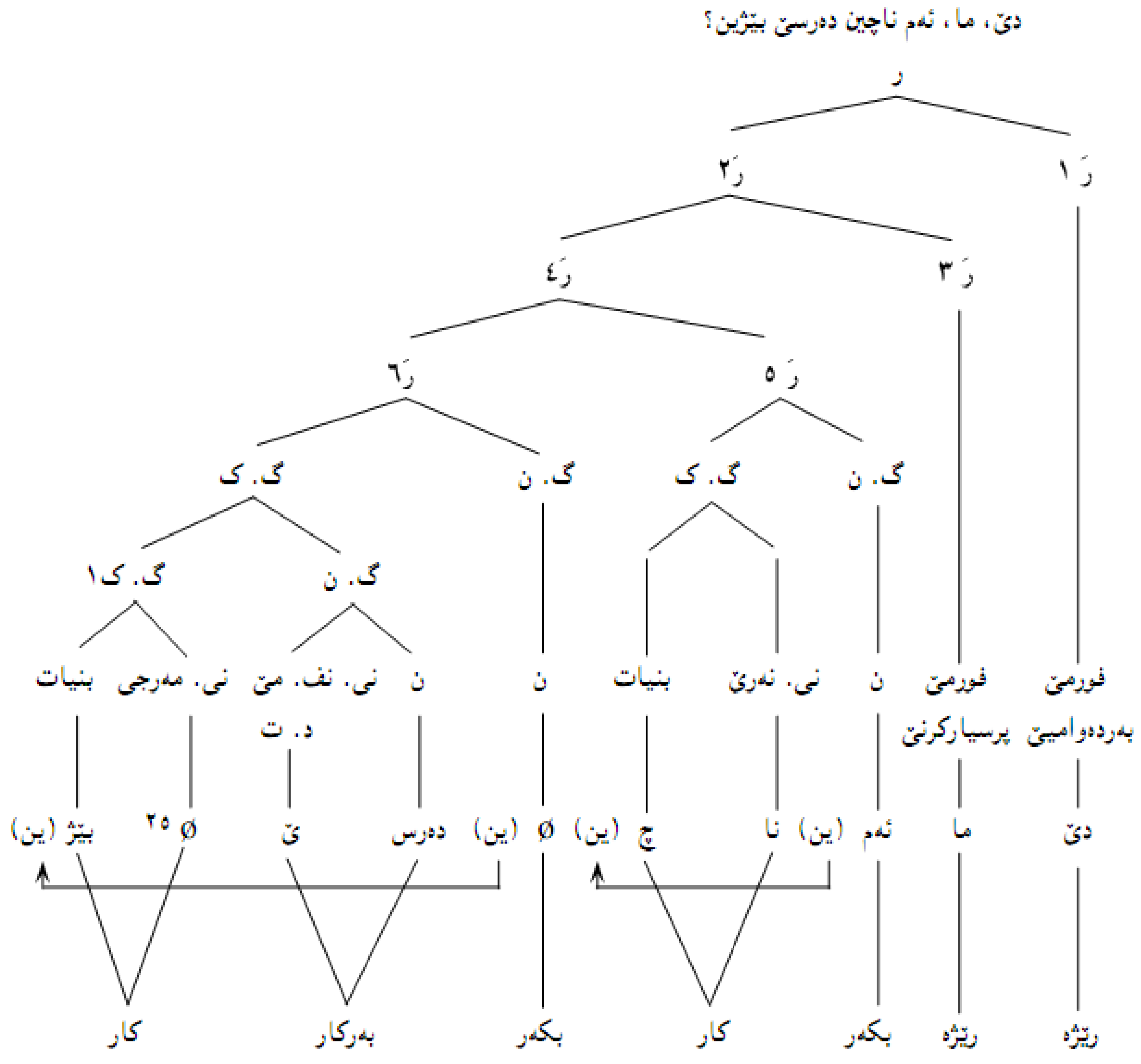

- یاسایێ ژمارە ١١:-
ر ← رَ١ + ئامرازێ لێکدانێ + رَ٢ + α
رَ١، ٢، α ← {فورم، گ.ن و گ. ک}

نواندنا ئەڤی یاسای ب رێکا درەخت ئاسایێ ب ئەڤی رەنگیە:-

گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤايەتى و كومەلناسى)، بپ 78-97، 2018
https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

ئەز هاتم پاشى من ئەو ديت.

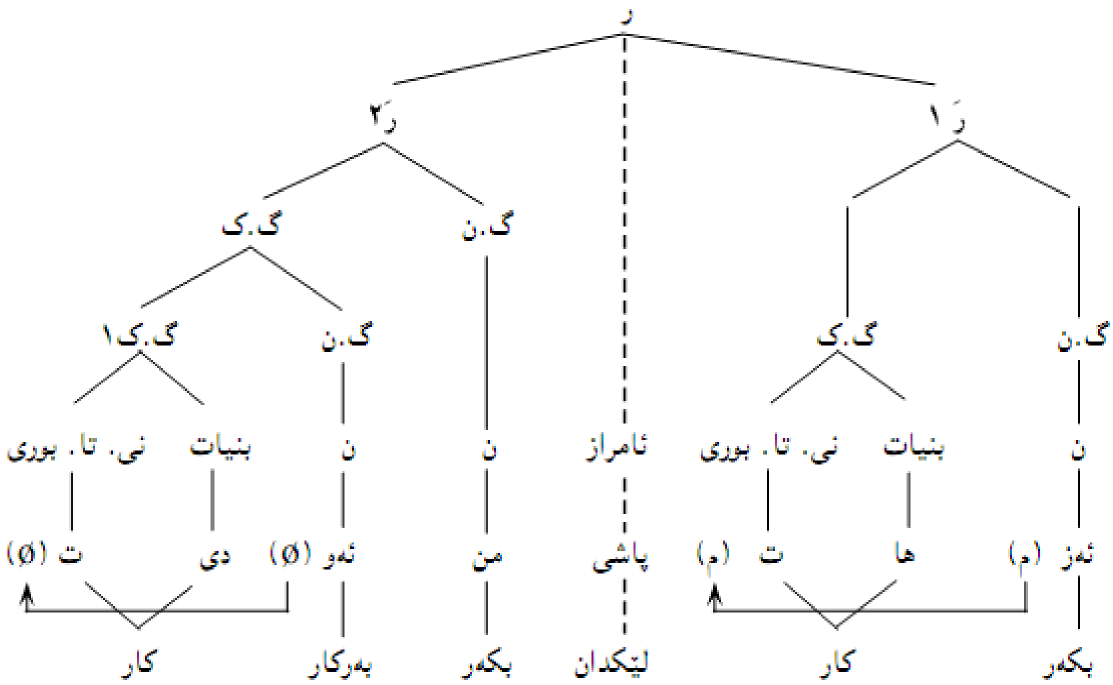

د شياندا يە ياسايێن ژمارە ١٠ و ١١ ب هەڤرازى بهێن، وەكو:-

خوزى ئەز چويام دا من ئەو ديتبا.

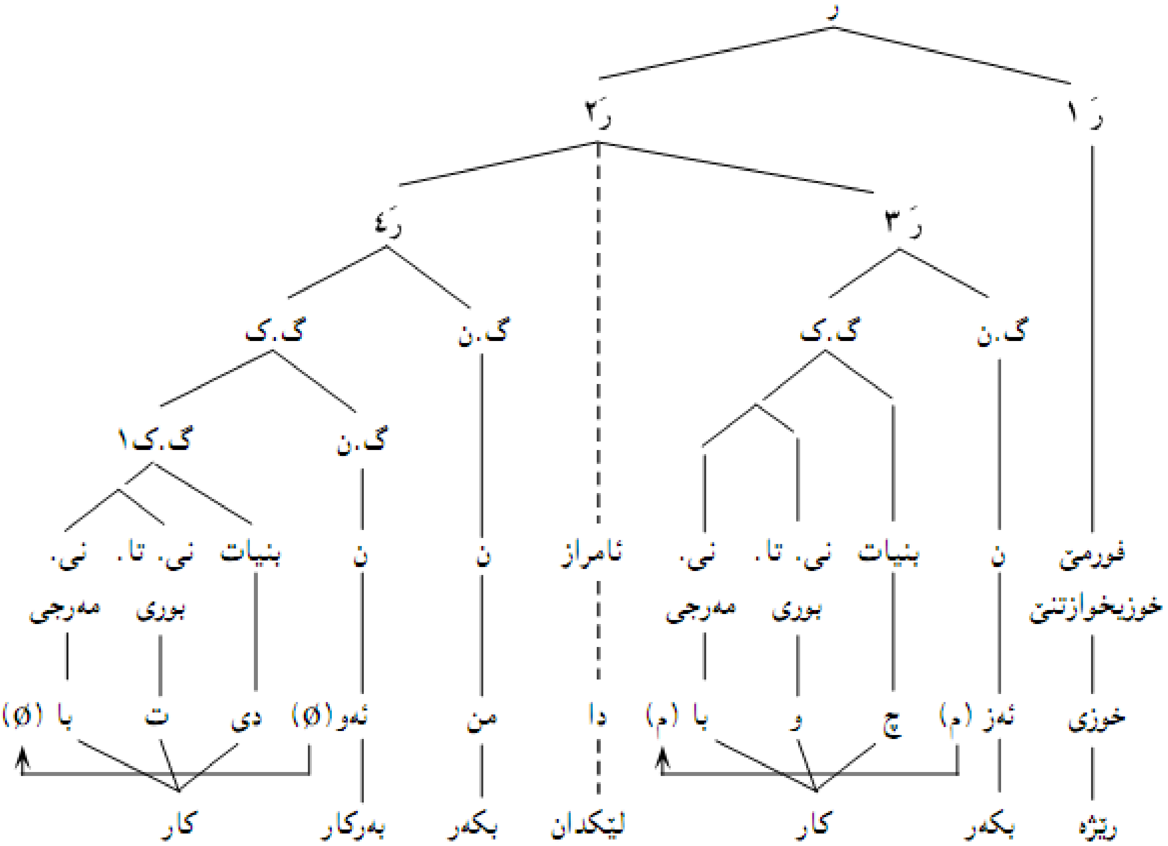

گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و کومەلناسی)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

ل ئەڤێ درێ د شیاندا یە لارستە بچنە د ناڤ لارستەکێ ژ لارستاندا، وەکو:-

ئەز هاتم و ئەو زەلامێ دچت و دهێت کەڤتە رێکا من.

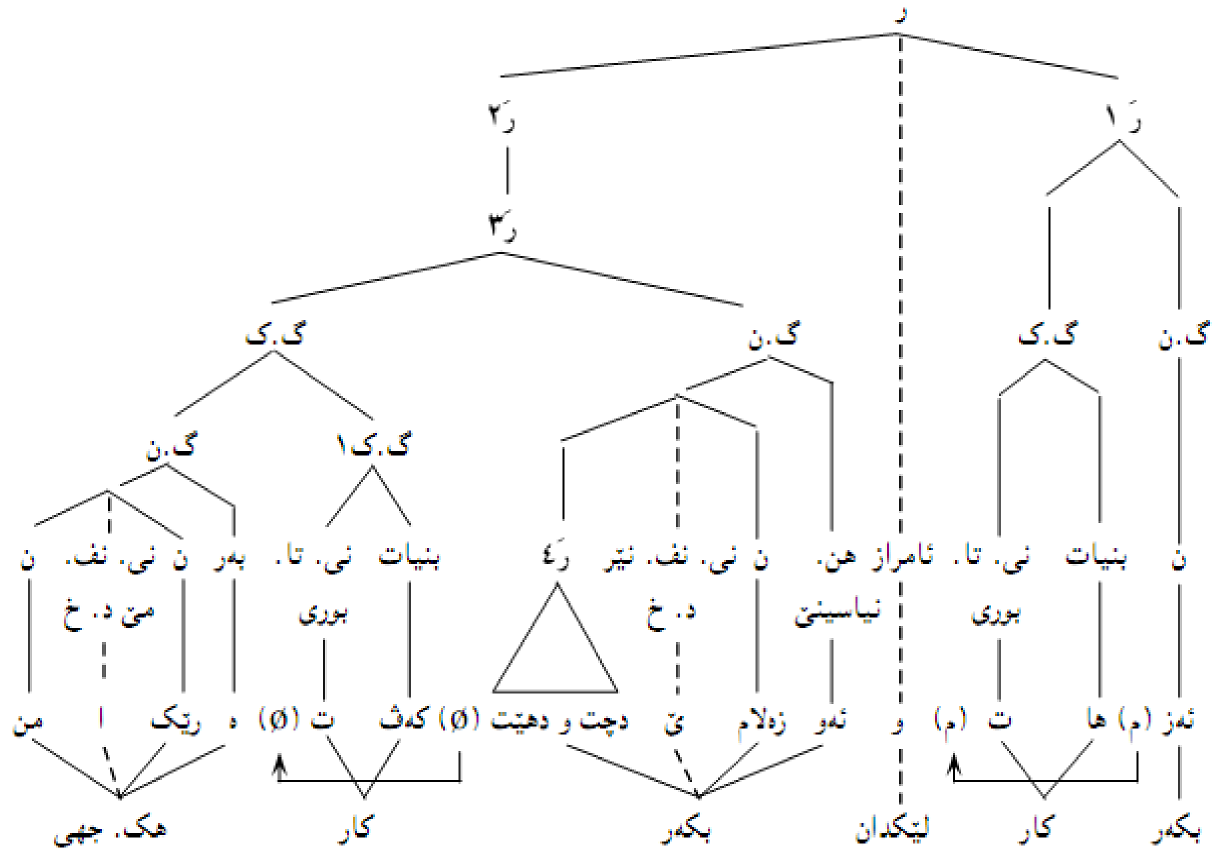

دچت و دهێت.

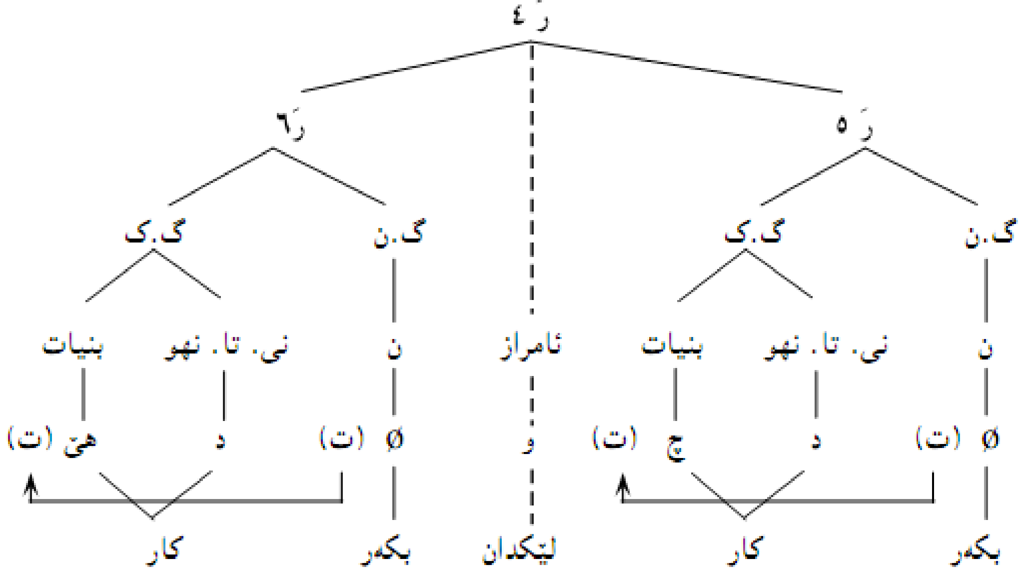

ئەنجام:

١- ژ هەمی خیچکاریێن هەتا نهو زمان پێ

هاتینە شروڤەکرن، شروڤەکرن ب رێکا درەخت ئاسایێ یا ل دویڤ پرەنسیپێن رێبازا پێکهێنان،

گوڤارا زانکویا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤایەتی و کومەلناسی)، بپ 78-97، 2018
https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

گونجایترە بو گوڤەرا بەهدینی یا زمانێ کوردی، ژبەرکو خیچکاریێن پێشیێ د دەستنیشانکرینە و ناشێن دەربرینێ ژ هەمی جورێن رستان بکن و هەر وەسا ناشێن پەیوەندیێن ستونی یێن د ناڤبەرا پێکهێنێن رستاندا دەربرن. شروڤەکرنا ل پەی رێبازا بەندتیێیژی ژبەرکو تێکلی ل گەل واتایێ هەیە؛ ناهێ دەستنیشانکرن و دەست نادە بو فێربون و فێرکرنا زمانان ل پەی ئەوی پرەنسیپێ رێزمان ژ بو هاتیە دانان کو شیانا بکارهینانا بێدوماهیا کەرەستێن دەستنیشانکریە.

٢- ژ بەرکو بەرناڤی د زمانێ کوردیدا، نە جهەکێ دیارکری د پێکهێنێن رستێدا و نە ئەرکەکێ دیارکری هەیە؛ ناشێ گرێیا بەند پێک بهینە. لەو د زمانێ کوردیدا و ل پەی ئەڤێ رێبازا پێکهێنان گرێیا بەند نیە.

٣- ئەو پێکهێنێن رێزبەندی تێدا وەکو نیشانان کو مورفیمێن رێزمانینە یان پێکهێنێن کاری یان لارستان، د خیچکاریا درەخت ئاسایێدا دبنە دو و یا دوێ دبە دو و هوسا، ئانکو ژ نودەکێ پرتر ژ دو خیچێن شروڤەکرنێ دەرناکەڤن، چنکو ئەگەر هولێ نەبە، ناشێن رێزبەندیێ دەربرن.

٤- تنێ د بارەکیدا دشیاندا یە ژ نودەکێ سێ خیچێن شروڤەکرنێ دەربکەڤن، ئەگەر یەک ژ ئەوان دەربرینێ ژ کەرەستەکێ نەسەرەکی د خیچکاریێدا بکە.

٥- ئەگەر **دیارکەرێ** پشتی **دیارکری** مورفیمەکا سەربخوە بە؛ د ئەڤێ گوڤەرێدا هەر دەم پێدڤیە دناڤبەرا ئەواندا نیشانا دوخێ خستنەپالێ هەبە، ئانکو یاسایێ ژمارە (٦) ب جهـ دهێ.

٦- د گرێیێن لێکدایێن بێ ئامرازێ لێکدانێدا پێدڤیە یان ئێک تێگەهـ هەبە یانژی دەمژمێر بە یانژی ناڤ و پاشناڤ.

٧- د هەمی رستێن گوڤەرا بەهدینی یا زمانێ کوردیدا، رێککەفتنا کاری ل گەل بکەری یان بەرکاری هەیە، ئانکو یاسایێ ڤەگوهازتنێ هەر دەم د ناڤبەرا بکەر و کاری یان بەرکار و کاریدا هەیە.

٨- د ئەڤێ لێکولینێدا بو مە خویا بو کو ل پەی یازدە یاسایان گرێ و رستێن گوڤەرا بەهدینی یا زمانێ کوردی ب رێکا درەخت ئاسایێ دهێنە شروڤەکرن، ئەو یاسایێن ئەڤەنە:-

١- گ.ن ← ن
٢- گ.ک ← ک
٣- گ.ن ← دیارکری + دیارکەر
٤- گ.ک ← دیارکری + دیارکەر
٥- گ.ن ← دیارکەر + دیارکری
٦- گ.ن ← دیارکری + نیشانا دوخێ خستنەپالێ + دیارکەر
٧- گ.ن ← گ١ + گ٢ + α
٨- گ.ن ← گ١ + ئامرازێ لێکدانێ + گ٢ + α
٩- ر ← گ.ن + α + گ.ک
١٠- ر ← رَ١ + رَ٢ + α
١١- ر ← رَ١ + ئامرازێ لێکدانێ + رَ٢ + α

هەر وەکو ل ئەڤێ درێ دیار، دو یاسا د تایبەتن ب گرێیا کاریڤە و سێ یاسا د تایبەتن ب رستێڤە و شەش یاساێ د تایبەتن ب گرێیا ناڤیڤە.

پەراوێز:

١- بو زمانێ ئنگلیزی.

٢- ل ئەڤێ درێ هەر وەکو د خیچکاریێدا دیار، پەیڤێن گرنگ د ئەڤێ رستێدا ل نک رید-کێلوگی تەنێ دونە (Pitch) و (Depends) چنکو تەنێ ئەڤە ل سەر خیچا بنیاتی هاتینە دانان و یێن دی هاتینە هلاویستن کو هەمو دیارکەرێن ئەوانە. د ناڤ دیارکەرانژیدا پەیڤێن (Note) و (Rapidity) و (Vibration) گرنگن و یێن دی دیارکەرێن ئەوانە و هوسا.

٣- مەرەم ژ **پەیوەندیا ستونی** ئانکو پەیوەندیا کەرەستێن پێشیێ ل گەل یێن پاشیێ د رستێدا، چنکو ئەڤ

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

موديله تەنێ پەيوەنديا ئاسوبى ديار دكن، ئانكو پەيوەنديا كەرەستەى ل گەل كەرەستێ بەرى وى و پشتى وى ب تەنێ.

٤- چنكو پەيوەنديێن واتايى ناهێنە چارچوڤە كرن، بەلگەژى: رستەيەك كو پێدڤيە د خيچكاريێدا تەنێ يەك نواندن هەبە، ب گەلەك ئاوايان (د موديلا ل پەى پرەنسيپێن بەنديتييدا) دهێ نواندن [بو پرتر زانياريان ل سەر ئەڤێ يەكێ بنێرە: بائيز عومەر ئەحمەد، ٢: ٨٩].

٥- هەر پێكهێنەكێ ئاڤاهێن رستێ، ل سەر درەختێ، ب خالەكێ دهێ نواندن دبێژنێ (نود) [بو زانياريان بنێرە: -Cook, V. J. & Newson, M. 9:29].

٦- ئانكو ئەگەر كەرەستێ خالا سەرێ خيچێ د رستێدا بو نموونە: **گرێ** بە، كەرەستێ خالا بنێ خيچێژى د رستێدا، هەر گرێيە.

٧- د ئەڤێ گوڤەريدا كوييكرن بو پێش و بو پاشێ هەيە:-

بو پێش وەكو:- (كورێو دينو)، ل ئەڤێ درێ فەرە بهێ گوتن كو **كوييێ** لێكدان د گرێيێدا پەيدا كريە.

بو پاشێ وەكو:- (ئەڤێ ژنكێ).

٨- پێكهێنێ پێكهاتەكا ژ خوە مەزنتر.

٩- ل ئەڤێ درێ هەژى گوتنێيە كو د ئەڤێ گوڤەريدا ل گەل كومەلا (ئەمز) يا ناڤێن كەسان (ئەز ـ تو ـ ئەو ـ ئەم ـ هون ـ ئەو)، نيشانێن رێككەڤتنێ (م، ى، ە/Ø، ين، ن، ن) د ئاڤاكرنا ژ ناڤدا دا (Deep structure) هەنە و بەشەكن ژێ و بكاردهێن بو رێككستنا كارێ رستێ ل گەل خوە. دەمێ ناڤەكێ (تايبەت، گشتى، نێر، مێ، ...) جهێ (ئەو) دگرە (چنكو ناشێ جهێ يێن دى بگرە)؛ ئەوژى نيشانێن (ە،Ø/ن) وەردگرە.

١٠- بو نيشانێن بكارهاتى د ياساياندا بنێرە:- [مصطفى غلفان، ٦:٧٦-٨١]

١١- ل ئەڤێ درێ مە (Adjunct) بەرامبەر (دياركەر)ى بكارهينا چنكو پێناسا (Adjunct)ى دبێژە:-

(A word or phrase used to amplify or modify the meaning of another word or words in a sentence).

(Adjunct) د رستێدا (سەربارە)، مە د گرێيێدا بو (دياركەر)ى بكارهينايە، چنكو ئەو تێگەهێ ئەم دياركەرێ پێ بكاردهينين د ئەڤێ درێدا ژ تێگەهێن هەر يەك ژ (Determiner, Specifier, Modifier)ى بەرفرەهترە و هەمويان ڤەدگرە.

١٢- ئەڤ نيشانە ل هندەك دەڤەران دبە (يش).

١٣- ئەڤ نيشانە ل هندەك دەڤەران دبە (ەوە) و ئەگەر گەهشتە ڤاولەكێ؛ دێ (ە)يا پێشيێ هێ لابرن.

١٤- بەنديتيێ د گرێيا بەنددا نە جورێ گرێيێ يە بەلكو ئەركە، ئانكو ئەو گرێيا بەرناڤ تێدا، ناكارە ئەركێ بكەرى يان بەركارێ راستەوخو بيينە.

١٥- هەر وەكى ل ئەڤێ درێ و دياسايێ ژمارە (٥) و (٣)دا ديار، **دياركەر** دەمێ **هەڤالناڤ** بە يان **نيشانە**؛ نابە گرێ. چنكو **نيشانە** ب تەنێ بكار ناهێ و **هەڤالناڤ** دەمێ ب تەنێ بكار دهێ؛ دبە **ناڤێ هەڤالناڤى**، ئانكو ل پەى ياسايێ ژمارە ١ دبە گرێيا ناڤى و ناڤ، ئانكو گرێيا هەڤالناڤى ل پەى ئەڤێ رێيازێ د ئەڤێ گوڤەرا زمانێ كورديدا نيە. بەلێ دياركەرێ هەمى دەمان **گرێيە**.

١٦- (ى) ل ئەڤێ درێ نەهاتيە چنكو سەميڤاولە، هاتنا وێ ژ بەر هندێ يە داكو دو ڤاول نەگەهنە يەك. ئانكو ئەركێ دەنگسازى هەيە و ئەركێ رێزمانى نيە.

١٧- ل ئەڤێ درێ ل دويڤ ياسايێ دەنگسازى: (ڤاولێ بهێز ڤاولێ بێهێز لادبە)، (ە) يا (باخچە) هاتيە لابرن.

١٨- د زمانێ كورديدا دەمێ نيشانا دوخێ خستنەپالێ دگەهە نيشانا دوخێ تيان؛ نيشانا دوخێ تيان دهێ لابرن، لێ ئەگەر كوييەك هەبە، كوييا وێ دمينە [بنێرە: بائيز عومەر ئەحمەد، ٢: ٨٣].

١٩- نيشانا (α) دوبارەكرنێ دگەهينە، ئانكو ئەو كەرەستێ ل بەرى ئەڤێ نيشانێ دشياندايە بهێ دوبارە كرن.

٢٠- ل ئەڤێ درێ فەرە بهێ گوتن كو ناڤ و پاشناڤ د زمانێ كورديدا ل پەى دو ياسايان رێز دبن، هندەك ل پەى ياسايێ ژمارە ٧، وەكو:- ئوسمان بەگ و هندەكێژى ل پەى ياسايێ ژمارە ٦، وەكو:- جەرگيسێ

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

بەروارى.

٢١- د رستێدا ژبەركو دياركەر و دياركرێن گرێيان د ئاشكەرانە و داكو تەڤلهەڤى پەيدا نەبە؛ پەيڤێن دياركەر و دياركرى ب نڤيسين ل سەر ناهێنە نڤيسين.

٢٢- بو ئاستێن ئەڤێ دروخت ئاساين بنێرە:- [بائيز عومەر ئەحمەد، ١:٧]

٢٣- ئەڤ (ە)يە ل ئەڤێ درێ دياردەكا فونەتيكيە د كورديا سەريدا.

٢٤- بو چاوايیا لێكدانا ئەڤان لارستان پێكڤە د رستا لێكدايدا، بنێرە:- [بائيز عومەر ئەحمەد، ٤:٢٠-٢٢٤]

٢٥- ل ئەڤێ درێ نيشانا مەرجى ژ بەر دوبارەبونا دەنگى دەرنەكەڤتيە.

ژێدەر:

١- بائيز عومەر ئەحمەد// دەربڕینی رێژە لە دیالێکتی ژووروی زمانی کوردیدا «گوڤەری بادینی»// نامەی دکتورا// زانکۆی سەلاحەدین// هەولێر// ٢٠٠٥.

٢- بائيز عومەر ئەحمەد// گرێ د دیالێکتا سەرى یا زمانێ کوردیدا «گوڤەرا بادینی»// گوڤارا زانکویا دهوک// پەربەندا ١١// ژمارە ١// چاپخانا زانکویا دهوک// دهوک// ٢٠٠٨// ل ل ٧٧-٩٢.

٣- بائيز عومەر ئەحمەد// نیشانێن نفشی و کومکرنێ د گوڤەرا بەهدینی یا کوردیا سەریدا// گوڤارا زانکویا دهوک// پەربەندا ١٨// ژمارە ٢// چاپخانا زانکویا دهوک// دهوک// ٢٠١٥// ل ل ١٣٨-١٤٥.

٤- بائيز عومەر ئەحمەد// لێکدانا بێ ئامراز د رستا لێکدایا گوڤەرا بەهدینیا زمانێ کوردیدا// گوڤارا زانکویا دهوک// پەربەندا ٢٠// ژمارە ١// چاپخانا زانکویا دهوک// دهوک// ٢٠١٧// ل ل ٢١٩-٢٢٨.

٥- كارل-ديتر بونتنج// المدخل الى علم اللغة// الطبعة الثانية// ترجمة وتعليق: سعيد حسن بحيري// مؤسسة المختار للنشر والتوزيع// القاهرة// ٢٠٠٣.

٦- مصطفى غلفان// اللسانيات التوليدية// عالم الكتب الحديث// اربد - الاردن// ٢٠١٠.

٧- نوم جومسكي// البنى النحوية// ترجمة: د.يؤيل يوسف عزيز// دار الشؤون الثقافية العامة// بغداد// ١٩٨٧.

٨- نعوم چومسكي// جوانب من نظرية النحو// ترجمة: مرتضى جواد باقر// طبع بمطابع جامعة الموصل// بغداد// ١٩٨٥.

9- Cook, V. J. & Newson, M.// Chomsky's universal grammar: an introduction// Third edition// Blackwell publishing// 2007.

10- Finch, G.// Linguistic terms and concepts// Palgrave// Creative Print & Design (Wales). Ebbw Vale// Great Britain// 2000.

11- Haegeman, L.// Introduction to Government and Binding Theory// Second edition// Blackwell Publishers Ltd// 1994.

12- Reed and Kellogg// Higher lessons in English// Clark & Maynard publishers// New Youk// 1880.

گوڤارا زانكويا دهوك، پەربەندا:21، ژمارە:2، (زانستێن مروڤايەتى و كومەلناسى)، بپ 78-97، 2018

https://doi.org/10.26682/hjuod.2019.21.2.5

التحليل بطريقة مخطط الشجرة في اللهجة الشمالية للغة الكوردية – البهدينية

الخلاصة:

في جميع بحوث اللغة الكردية التي انجزت فيها تحليل العبارات و الجمل بطريقة المخطط، لم يوضح مفاهيم الخطوط والرموز التي انجزت بها البحث.

في حالة التحليل بالمخطط، لكل خط حسب نوعه وشكله، مفهومه الخاص. للأطلاع على هذه المفاهيم ولتحليل العبارات والجمل البهدينية للغة الكردية بطريقة مخطط الشجرة ولتحديد القواعد اللغوية للجمل والعبارات في اللغة الكردية، ارتأينا انجاز هذا البحث حسب المنهج الوصفي التحليلي وبناءً على مبادئ قواعد المكونات وقواعد التوليدية التحويلية وفي اربعة محاور.

في المحور الاول تم عرض بعض نماذج التحليل بطريقة المخطط وفي المحور الثاني تم ايضاح مفاهيم الخطوط المستعملة في هذا البحث وفي المحور الثالث عُرضت القواعد اللغوية عن طريق مخطط الشجرة **للعبارات** البهدينية للغة الكردية وفي المحور الرابع تم عرض القواعد اللغوية حسب مخطط الشجرة **للجمل** البهدينية للغة الكردية.

هذا بالاضافة الى المقدمة ونتائج البحث واهمها: ان للبهدينية احدى عشر قاعدة لغوية للتحليل بمخطط الشجرة موزعة بين الجمل والعبارات الاسمية والفعلية.

Analysis by tree diagram in Northern Kurdish - Behdini Local Dialect

Abstract

In all Kurdish research papers which were the analysing of phrases and sentences are carried out by diagrams, the concepts of lines and symbols through which this research was implemented were not clarified.

In diagram analysis, every line has its own concept and form. To have more information on such concepts and to analyze Behdini Kurdish phrases and sentences by tree diagram and to identify the linguistic rules of sentences and phrases in Kurdish, we have tried to coduct this research according to descriptive analytical approach depending on the principles of grammar of Constituents and Transformatioal Generative Grammar.

This research falls into four sections. In the first section, some samples of analysis by diagrams were shown and in the second section the concepts of lines used in this study were explicated. In the third section the linguistic rules of Behdini Kurdish phrases were shown by tree diagram, whereas in the fourth section the linguistic rules of Behdini Kurdish sentences were shown by tree diagram.

The study has come up with some findings and conclusions, the most important of which is that there are eleven linguistic rules of analysis by tree diagrams in Behdini Kurdish distributed between sentences and nominal and verbal phrases.